

Лекція 15. Кримінологічна класифікація і типологія злочинців

**План**

1. Критерії класифікації злочинців.
2. Проблема типології особи злочинця.
3. Типологія злочинця за від характером і змістом мотивації.
4. Типологія злочинця за глибиною і стійкістю антисуспільної мотивації особи.

**Література:**

1. Денисов С.Ф. Особа злочинця у кримінологічній теорії України. Вісник кримінологічної асоціації України. 2020. № 1(22). С. 152-159.
2. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: У 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ: Ін Юре, 2007.
3. Кримінологія : підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Чернея; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.

**1. Критерії класифікації злочинців**

Дослідження особи злочинця не може бути плідним і цілісним, якщо не систематизувати характерні для нього ознаки, не звести їх у групи відповідно до різних категорій.

*Класифікація злочинців* є найбільш простим рівнем узагальнення таких осіб і полягає в розподілі статистичної сукупності на групи за певними чіткими ознаками. У рамках класифікації фактично *вивчається не особа у комплексі її характеристик, а контингенти злочинців*. При цьому виявляється поширеність серед них тих чи інших ознак. В основі класифікації можуть лежати будь-критерії, пов'язані зі злочинною поведінкою, причому цей зв'язок може і не носити істотного, закономірного характеру.

У кримінології використовують *класифікаційні групування за такими критеріями*: 1) *за соціально-демографічними критеріями* (стать, вік, місце проживання і народження, національність); 2) *за соціально-економічними критеріями* (рівень освіти, професія, місце роботи, матеріальне становище

тощо); 3) *за громадянством* (громадяни України, іноземці та особи без громадянства); 4) *за станом особи в момент вчинення злочину* (алкогольне чи наркотичне сп'яніння, перебування в місцях позбавлення волі, чи закладах охорони здоров'я); 5) *за видами вчинених злочинів* (вбивці, злодії, насильники, хулігани, грабіжники, шахраї, корупціонери тощо); 6) *залежно від ступеня тяжкості злочину* (особи, які вчинили злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі).

**Мета класифікації** полягає в тому, щоб виявити серед осіб, які вчинили злочини, розподілених за певними групами, найбільш поширені ознаки, які мають кримінологічне значення. Проста класифікація не в змозі відобразити всієї суті явищ, що досліджуються. Тому, крім класифікацій з однією ознакою, використовують і складніші групування, що включають одночасно дві – три ознаки. При багатовимірній класифікації можуть застосовуватися математичні методи, які дають можливість систематизувати контингент злочинців для їх ретельнішого дослідження, (виявлення напрямів змін у цьому контингенті, груп, що потребують першочергової профілактичної уваги тощо). Однак з'ясування тільки статистичних показників ще не відповідає на запитання, який характер взаємозв'язків між різними ознаками даної сукупності.

## **2. Проблема типології особи злочинця**

Типологія злочинців є більш високим рівнем узагальнення і пізнання цієї групи осіб. В основі **типології злочинців** лежать найбільш суттєві кримінологічно важливі ознаки злочинців, які закономірно пов'язані зі злочинною поведінкою. При цьому в якості основи виділення будь-якого типу злочинця можливо взяти не одну, а кілька ознак, але які обов'язково мають істотне значення для кримінології.

**Основна мета типології злочинців** полягає в причинному поясненні злочинної поведінки та її прогнозуванні. При цьому умовно виділяють *ознаки-прояви* й *ознаки-причини*, які забезпечують змістовний характер розподілу. У межах одного типу мають бути однорідними *ознаки-прояви* й *ознаки-причини*; вони повинні відображати функціональні закономірності й детермінаційні

зв'язки, виявлені у кримінологічних дослідженнях. Для здійснення типології злочинців треба з'ясувати внутрішню сутність осіб, які групуються, глибину їхньої антисуспільної спрямованості і цільове призначення на певний вид злочинної діяльності. **Тип злочинця** виражає якісну однорідність істотних характеристик багатьох злочинців.

Проблема типології особи злочинця може бути вирішена лише на міцній методологічній основі. Говорити про *особу злочинця* як про *соціальний тип* можна лише в тому випадку, якщо вона відрізняється будь-якою ознакою, яка відсутня у представників інших соціальних типів. Такою ознакою є **суспільна небезпека**, яка полягає в можливості завдання шкоди тим відносинам, які охороняються державою.

**Особа злочинця як явище типологічного порядку** є носієм стійких, істотних соціально-психологічних рис і властивостей. *Специфіка особи як типу* полягає в тому, що в ній є особливості, які виступають в якості *внутрішніх психологічних причин злочинної поведінки*.

У своїй основі будь-який злочин не є випадковий щодо особи, він підготовлений розвитком її соціальних, моральних, соціально-психологічних властивостей. Такими властивостями є *життєвий досвід людини*, наповнений соціальним змістом, а також *риса духовного світу, які спричиняють у конфліктних ситуаціях вибір суспільно небезпечного варіанту поведінки*.

Особа злочинця є закономірною соціальною фігурою для конкретного суспільства настільки, наскільки закономірним є існування злочинності на даному етапі розвитку цього суспільства. Тому *особа злочинця постає як тимчасовий соціальний тип тільки у взаємозв'язку зі злочинністю*. Цьому тимчасовому типу, як і злочинності загалом, притаманні стійкі риси і властивості, які дозволяють виділити його в якості самостійного. Типологія особи злочинця повинна вивчатися для того, щоб знати причини і механізм злочинної поведінки з метою профілактики.

*В основу кримінологічної типології особи можна покласти суб'єктивні, внутрішні причини злочинної поведінки*. Відповідно найбільш значущою

складовою кримінологічної характеристики особи злочинця, що пояснює суб'єктивні причини її злочинної поведінки, є *мотиваційна сфера*, внаслідок чого в кримінологічній літературі найбільшого розповсюдження набули типології злочинців, які засновані на характері і змісті кримінальної мотивації, а також на глибині і стійкості цієї мотивації. **Мотив** – явище суб'єктивне, пов'язане з індивідуальними особливостями і установками особи, але в той же час включає в себе і її соціально-психологічні риси.

Все залежить від моральних рис особи, що обумовлюють вибір мети і засобів її досягнення. Основна маса мотивів нейтральна; виняток становлять ті, що пов'язані з реалізацією потреби в алкоголі, наркотиках. Кримінологічна типологія злочинців, як правило, будується на двох підставах: характері і змісті мотивації та глибині і стійкості її антисоціальної спрямованості.

### **3. Типологія злочинця за від характером і змістом мотивації**

Залежно від характеру і змісту мотивації виділяють такі типи злочинців: 1) з *політико-ідеологічною мотивацією* (злочинців характеризує особиста незгода з існуючим політичним режимом, або конкретними посадовими особами); 2) з *корисливою мотивацією* (такі злочини посягають практично на всі родові об'єкти кримінально-правової охорони); 3) з *наси́льницькою (агресивною) мотивацією* (цих злочинців характеризує негативно-зневажливе ставлення до людської особи, її життя, здоров'я, недоторканності); 4) з *анархічно-індивідуалістичною мотивацією* (в цих злочинців проявляється свідомо зневажливе ставлення до своїх суспільних обов'язків, орієнтація на абсолютний пріоритет своїх власних потреб); 5) з *легковажно-безвідповідальною мотивацією* (цих злочинців характеризує поверхнєве відображення реальної дійсності, спотворене передбачення майбутніх подій, недбале ставлення до соціальних цінностей і власних обов'язків у суспільстві).

### **4. Типологія злочинця за глибиною і стійкістю антисуспільної мотивації особи**

Залежно від глибини і стійкості антисуспільної мотивації особи доцільно розрізняти такі типи злочинців.

**Випадкові злочинці** – особи, які вперше вчинили злочини в результаті випадкового збігу непередбачуваних обставин і всупереч із загальною позитивною характеристикою всієї попередньої поведінки;

**Ситуативні злочинці** – особи, які вперше вчинили злочини під впливом несприятливих умов формування і життєдіяльності особи, але які в цілому характеризуються (наприклад, у трудовому колективі, у побуті), крім цього злочину, переважно позитивно, ніж негативно;

**Нестійкі злочинці** – особи, які вперше вчинили злочин, але раніше допускали правопорушення, які не є злочинами, простежується негативний вплив мікросередовища;

**Злісні злочинці** – особи, які неодноразово вчиняли злочини, у тому числі і раніше засуджені;

**Особливо злісні злочинці** – особи, які неодноразово систематично вчиняли тяжкі та особливо тяжкі злочини.

Отже, основна перевага зазначеної типології полягає в тому, що вона передбачає більш ємнісну кримінологічну характеристику виділених типів злочинців і внаслідок цього більш практично зорієнтована на профілактичну роботу з різними злочинцями.

Визначення напрямів дослідження особи злочинця в практичних цілях, обсягу і меж її аналізу, залежить від конкретних завдань. Ці групи мають бути об'єктом з профілактики злочинності. Зміст профілактичних заходів багато в чому повинен визначатися особливостями зазначених груп. Для успішної і дієвої профілактики злочинів необхідно знати всі індивідуальні особливості, в першу чергу *мотиви*, які можуть стимулювати злочинні дії даної особи і тому повинні стати об'єктом виховного впливу. Може виникнути необхідність виявити ті особисті риси, спираючись на які можна запобігти несприятливому розвитку подій, тобто *максимально використовувати знання про особу у профілактичних цілях*.